

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗГОДИ БАТЬКІВ НА ВЧИНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ ПРАВОЧИНІВ

Приєднуючись до Конвенції ООН про права дитини (Конвенція ООН про права дитини ратифікована Постановою Верховної Ради № 787—12 від 27.02.1991 року. — Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів № 7910/1999.), Україна як держава-учасниця зазначеної Конвенції проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу. Беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження» (Декларація прав дитини, прийнятий Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року // Допоміжні матеріали. Семінар організований Верховним Судом України 20—23 травня 1998 року. — С 61). Вітчизняна наука цивільного права в останні роки не приділяла достатньої уваги проблемам захисту майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб. Відтак, найбільшої гостроти це питання набуло із впровадженням в Україні у 1992 році приватної форми власності, суб'єктом якої закон визнає також малолітніх і неповнолітніх осіб.

Порядок регулювання майнових відносин за участю малолітніх і неповнолітніх осіб будується з урахуванням того, що реалізація їхніх майнових прав здійснюється: самостійними діями самих малолітніх і неповнолітніх осіб; діями неповнолітніх осіб, які вчиняються з дозволу їхніх батьків (усиновлювачів) або піклувальника, чи самими батьками (усиновлювачами) або піклувальником.

В юридичній літературі розглядається правова природа згоди батьків на вчинення неповнолітніми особами правочинів. Л. Г. Кузнецова і Я. М. Шевченко прийшли до висновку, що така згода є правочинном, в якому виражається воля батьків чи одного з них (Кузнецова Л. Г., Шевченко Я. Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. — М.: Юрид. лит., 1968. — С. 29). Не викликає сумніву, що згода батьків є юридичним фактом, так як з ним закон пов'язує настання юридичних наслідків (зокрема, за відсутності такої згоди правочин може бути визнаний недійсним). Разом з тим, у згоді батьків все ж важко знайти необхідні ознаки, характерні для правочину. Як відомо, правочин — це дія, яка спеціально спрямована на досягнення конкретного правового результату. Хоча, як справедливо зазначають автори, згода батьків має ту ж спрямованість, що й правочин, який укладається неповнолітніми особами, але дії неповнолітніх і батьків, які дають згоду

на вчинення правочину, в правовому результаті все ж не збігаються, та й у принципі не можуть збігатися. Якщо, наприклад, неповнолітня особа вчиняє правочин, спрямований на придбання конкретного майна у власність, то дії батьків не можуть бути спрямовані на досягнення такого ж результату. Крім того, батьки, які дають згоду неповнолітній особі на вчинення правочину, залишаються поза суб'єктом складом правовідносин, які виникли на основі угоди (Вебере Я. Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. — Рига: Зинатне, 1976. С.146). Вважається, що є підстави віднести згоду батьків не до правочинів, а до юридичних вчинків, які характеризуються як правомірні дії суб'єктів цивільних відносин, метою яких є виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків, що виникають на підставі вимог закону (Бабаскін А. Ю. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин // Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах. Т.1: Загальна частина. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Ін Юре, 2003. — С.225). Справа в тому, що, вчиняючи правочин, неповнолітня особа здійснює свою дієздатність, а один із батьків або піклувальник, даючи згоду на вчинення такого правочину, бере участь у формуванні волі неповнолітньої особи, контролює, як неповнолітня особа здійснює свою дієздатність (Вебере Я. Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. — Рига: Зинатне, 1976. — С. 144). Правомірні дії батьків, таким чином, не мають на меті досягнення конкретного правового результату, а за своєю природою є сукупністю контролюючих дій з боку батьків для запобігання можливих негативних наслідків для неповнолітньої особи і третіх осіб, які беруть участь у правочині. В той же час ці дії (що характерно для юридичних вчинків) мають юридичне значення і включаються як самостійний юридичний факт в юридичний склад, який необхідний для виникнення правовідносин між неповнолітньою особою і її контрагентом за правочином.

Цікаво відзначити, що в дореволюційній цивілістиці згода опікунів на вчинення неповнолітніми особами правочинів (поряд з іншими випадками втручання однієї особи при вчиненні правочину іншою особою, що є юридично необхідним для виникнення правочину) розглядалась як особливий вид, який отримав назву юридичної співучасті.

Основними ознаками дій юридичного співучасника є те, що: вони носять юридичний характер і є необхідними для вчинення правочину; вони не тягнуть ніяких правових наслідків для самого юридичного співучасника, в особі якого ці на один момент не виникають і не припиняються правові наслідки правочину (Несовершеннолетние в республике Беларусь: Основы правового положения, правовой защиты и ответственности: Науч.-практич. комментарий к законодательству и иным нормативным актам о несовершеннолетних / Под общ.ред. И. О. Грунтова. — Мн.: Тессей, 1999. — С. 39). З останньою позицією

поголитися не можна, адже батьки (усиновлювачі) або піклувальник несуть додаткову відповідальність за невиконання неповнолітньою особою правочину, отже, правові наслідки є (ч. 2 ст. 33 ЦК України).

Таким чином, юридичний співучасник сам не вчиняє правочин, а тільки дає згоду іншій особі на його вчинення. Але така згода має важливе значення, оскільки для виникнення правочину потрібна єдність волі трьох суб'єктів (самої неповнолітньої особи; юридичного співучасника та контрагента). При цьому воля юридичного співучасника виступає як додаткова до волі іншої особи — дійсного контрагента.

Як уже зазначалось, в ч. 2 ст. 33 ЦК України передбачена відповідальність батьків у випадку невиконання неповнолітньою особою правочину, на який вони давали згоду. Для того, щоб настала відповідальність в цьому випадку, потрібна наявність сукупності юридичних фактів: вчинення правочину неповнолітньою особою; відсутність у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування шкоди. В такому випадку згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника набуває нового значення: вона тягне (у випадку невиконання правочину неповнолітньою особою) покладення на них додаткової майнової відповідальності. Чи змінює це правову природу згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника на вчинення правочину? Мабуть, що ні. Така згода не може розглядатися як правочин. Що ж стосується відповідальності батьків (усиновлювачів) або піклувальника, то при відшкодуванні шкоди у зв'язку із невиконанням неповнолітньою особою зобов'язань, на які вказані особи дали згоду, останні також несуть додаткову відповідальність.

Разом з тим, у ч. 4 ст. 32 ЦК України зазначено, що у разі заперечення того з батьків (усиновлювачів), з яким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування. У зв'язку з цим виникає запитання, хто буде нести додаткову відповідальність у разі, коли неповнолітній порушить умови правочину. Адже у ст. 33 ЦК України про додаткову відповідальність органу опіки та піклування нічого не сказано. Таким чином, щоб вирішити це питання, наприклад можна доповнити ст. 33 ЦК України частиною 3 і викласти в такій редакції: «Якщо згоду на вчинення неповнолітньою особою правочину дає орган опіки та піклування, то у разі недостатності майна у неповнолітньої особи для відшкодування збитків, заподіяних невиконанням правочину додаткову відповідальність несе орган опіки та піклування».